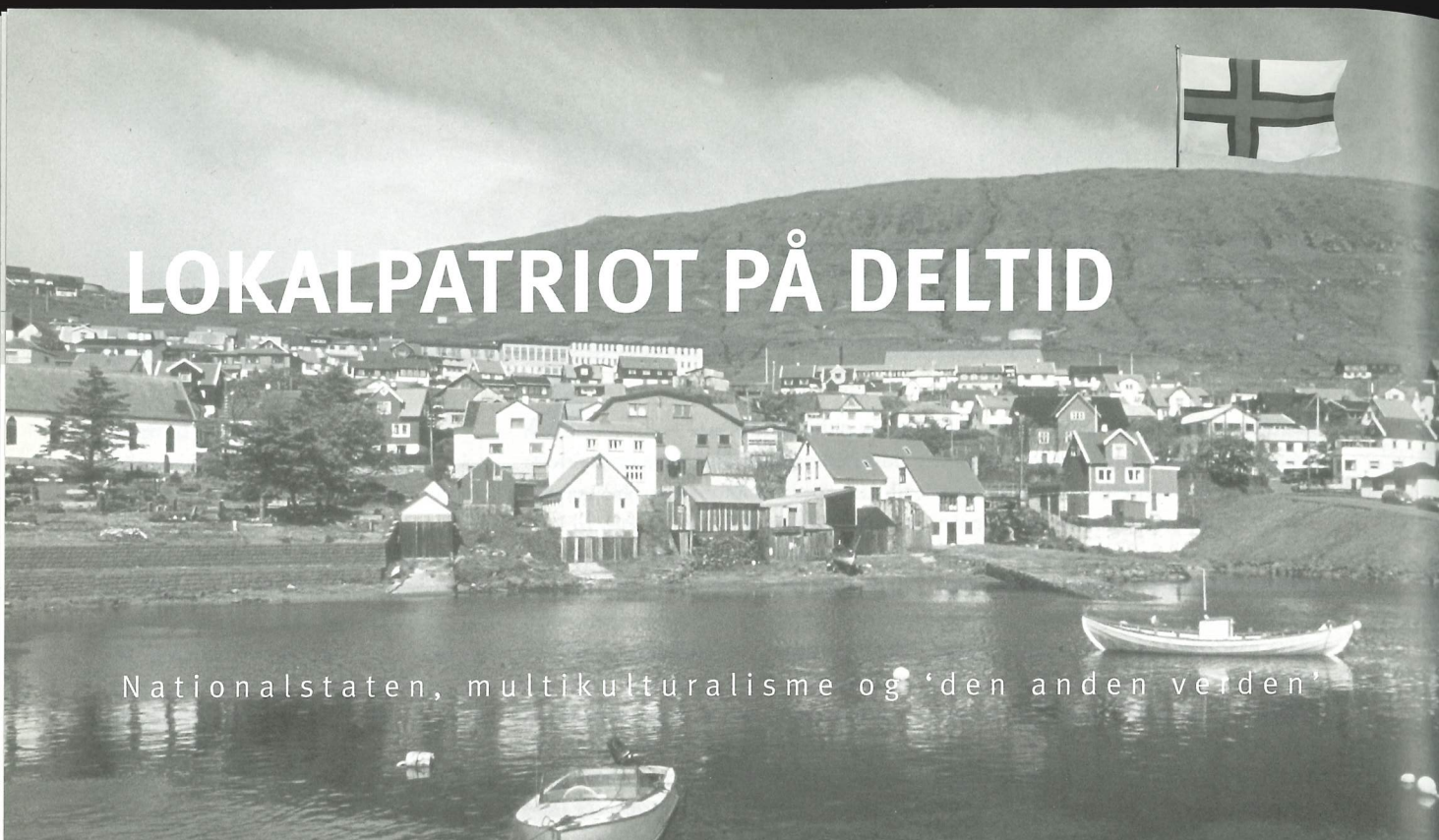

LOKALPATRIOT PÅ DELTID

Nationalstaten, multikulturalisme og 'den anden verden'

AF BERGUR RØNNE MOBERG

"En flagdag er en god anledning til at reflektere over det nationale, som paradoksalt nok er mere aktuelt end nogen sinde." Med konkret udgangspunkt i den færøske flagdag reflekterer forfatteren mere generelt over nationalstatens rolle under globaliseringen, herunder over sprogets og kulturens og ikke mindst den moderne poesis betydning. Artiklen er oprindelig holdt som tale på den færøske flagdag den 25. april 2004, som i de senere år er blevet markeret på Regensen i København.

Flagene smælder i vinden og minder os om, hvor vi kommer fra. De fortæller os ikke i samme grad som før, hvem vi er, men de er fortsat en påmindelse om oprindelsen, om vores udgangspunkt i verden. Når det – som vi oplever i dag – er selve flaget, der fejres (i dag det færøske flag), så kan det virke mere end en kende gammeldags. Verden er blevet grænseløs og mere mangfoldig end nogensinde før. I den overfyldte nutid er der så meget andet end nationen og dens symboler, der påkalder sig vores opmærksomhed og som vi identificere

rer os med. Der flages hele tiden for nye ændringer.

Verden – den rige verden især – har forvandlet sig til grænseløs kommunikation, bevægelighed, konkurrence og iderigdom. Nationalstaten og nationalidentiteten møder hård modstand fra den nye tilstand. Men hvorfor er det i grunden blevet så svært med nationalidentiteten i den klassiske nationalromantiske udformning? Svaret er nok: fordi den omfatter for lidt. Nye økonomiske og kulturelle kræfter har skabt behov for større politiske enheder og større kulturelle rum. Nationalstaten omfatter først og fremmest nationen, hvis grænser gennemhulles flere millioner gange hvert sekund i døgnet via internettet, trafiknettet osv. Den eksplosive vækst i kommunikationen kan ikke andet end få betydning for vores selvopfattelse, for vores måde at have verden i os på.

Den stærke udvikling på alle felter har sat begreberne folk, folkelighed og nation under pres. Der er behov

for at begrunde disse størrelser påny. Presset på de traditionelle forestillinger om folk og nation er så tilpas stort, at nationalismeforskere taler om nationalstaten som en daglig folkeafstemning. Vi må erkende, at 'folkelighed' og 'nation' ikke har den samme karakter af selvfølgelighed som dengang man kaldte til værn om færøsk sprog og skik. Det gjorde man langt ind i det 20. århundrede. Kampen for en moderne færøsk kultur, som først og fremmest handlede om at få en færøsk skriftkultur, startede sent. Det er grunden til, at Færøerne først meget sent i historien fik sit eget flag.

Flagskabere i København

Men det fik vi, da stud. jur. Jens Olivur Lisberg og nogle af hans venner forsøgte sig som flagskabere i København i 1919. De hængte det færøske flag ud af et af vinduerne her på Regensen, mens islandske studenter stod og klappede nede i gården.

Den færøske nationalromantik begyndte dog langt før det færøske flag blev en realitet. Det skete også i Kø-

Vesterhavna på Sirevmo

benhavn. Såvel de færøske som de islandske studenter blev nationalt vakte i København. Den nationale vækkelse blandt færinger startede d. 26. februar 1876 klokken 20, hvor en lille gruppe færøske studenter mødtes her på stedet, på Regensen – nærmere bestemt i opgang 3 og værelse nr. 12. Her lod de deres længsel efter Færøerne munde ud i festsange og sange til ære for det færøske sprog. De har følt det samme tab ved at være hjemmefra som den afrikanske og asiatiske intelligentsia i Paris og London har gjort det i nyere tid. Som reaktion på fremmedheden opfandt studenterne en 'oprindelig' identitet, som kunne legitimere deres andethed, deres kulturelle særpræg. Det var kimen til den nationale bevidsthed og dens krav om kulturel og senere politisk frigørelse.

Flagdag midt i en globaliseret tid

I en tid hvor individualismen er blevet øverstbefalende føles det nok knapt så nutidigt at høre om en vågnende national selvbevidsthed blandt færinger. Man rammes af en byge af spørgsmål, når man ser og tænker på sit hjemlands flag. For hvad skal vi med en flagdag i det nye årtusinde, hvor det er fusioner snarere end selvstændighed, der er på programmet? Hører en flagdag ikke hjemme i historiens raritetskabinet og er den ikke et udtryk for en forældet kulturforståelse? Har vi brug for – i en tid uden grænser – at markere flaget med en flagdag, da det er en grænsemarkør i sig selv? Har vi brug for at samles om flaget i en tid, hvor færinger insisterer på at leve som moderne mennesker med gunstige pensions-

ordninger og 47 TV-kanaler? Er nationalkultur ikke en saga blot her flere årtier efter at rocken begyndte at rulle og næsten lige så længe efter, at in-terrailrejser blev almindelige som de unges dannelsesrejse? Den moderne musik- og rejsekultur har i flere årtier været grobund for en internationaliseret ungdomskultur. Dette er en af mange grunde til, at flaget og de andre nationale samlingsmærker er blevet erstattet af mere moderne kulturelle og kunstneriske events, som netop gør en dyd ud af sprænge de nationale grænser.

Så, hvad skal vi med en flagdag? En flagdag er en god anledning til at reflektere over det nationale, som paradoksalt nok er mere aktuelt end nogen sinde.

Diskussionen om nationalitet

Ser vi på medierne og forskningen er nationalitet og nationalisme konstant genstand for debatter og undersøgelser. Der er hovedsagelig to fløje, hvor den ene mener, at den nationale bevidsthed er blevet til i historien, og at det er kun et spørgsmål om tid, før den selv bliver til historie og forsvinder. Den anden fløj mener, at det er på tide at intellektuelle og andre toneangivende stemmer anerkender nationalstaten og nationalidentiteten som en uundværlig faktor.

Hvis man med national bevidsthed forstår en forestilling om en selvopholdelsesdrift og en forestilling om stedet og dets kulturelle og sproglige rødder, så tror jeg, at den stadig har sin berettigelse. Nationalitet som en bærende værdiforestilling er under hårdt pres, men den er næppe en ud-

tjent størrelse, som kan kastes på historiens mødding. I stedet for at se det nationale og folket som begreber under afvikling, skal man se det som, at vi er inde i en transformation, har Ove Korsgaard udtalt i forbindelse med udgivelsen af sin doktordisputats *Kampen om folket* (2004). Viden, varer og værdier flyder på tværs af landegrænser, og mennesker vandrer ind og ud af kulturer som aldrig før. Det skaber flere kulturelle rum i den før så homogene nationalstat. Og denne udvikling kalder på en revision af folkelighedsbegrebet.

Sprog og kultur

Nationalkultur som en romantisk forestilling om en national enhedskultur er en illusion. De fleste nationer i dag består af flere kulturer, men der er stadig væk en dominerende kultur, som kan kaldes kulturen på stedet. Til den hører der et sprog, som er fællessproget i en region eller i et land. Sproget er et kardinalpunkt. Det har intet med virkelighedsfjern romantik eller fædrelanderi at gøre, at elske sit modersmål. Essayisten og forskeren Iso Cammartin har formuleret det sådan: "Når et sprog dør ud, lukkes et vindue for hele menneskeheden". Det er smukt sagt, fordi færøsk og dansk er hele verdens ejendom på samme måde som den kinesiske mur ikke kun er kinesisk ejendom, men hele menneskefamiliens.

Sprog og kultur er ikke kun klenodier, som skal bevares. Det er vigtigt at opfatte sprog og kultur både som noget, der hele tiden skabes og som noget, der allerede er skabt. Som regel lægges vægten enten på det ene eller det andet, men det afgørende

er, at sprog og kultur skal opfattes som en historisk proces, som en konflikt mellem gammelt og nyt. Forandring og udveksling bør således være indbygget i vores opfattelse af kultur og national identitet.

En flydende verden

Den kulturelle og politiske situation på Færøerne, i Danmark og verden over viser, at nationen og nationalstaten står over for store udfordringer. Det bevægelige arbejdsmarked gør, at de rige lande søger billig arbejdskraft, og ingen overraskes, hvis grønlandske rejer bliver pillet i Marokko. Også kulturen befinder sig i en brydningstid, hvor man forsøger at finde en ny balance mellem en etnisk vækelse og en globaliseret modernitet og identitet. For det er det det handler om: at finde en balance mellem den etniske baggrund og den moderne verden. Det etniske handler om slægtsfølelse og samhørighedsfølelse med sin oprindelse. Det svarer til en kulturels kollektive identitet og erindring, og den står i modsætning til modernitetens hybride og flydende identitet. Den etniske identitet fortæller os hvor vi kommer fra, mens den moderne splintrede identitet spejler modernitetens usammenhængende mangfoldighed.

Modernitet som multikulturalisme og medborgerskab

Det etniske viser sig i dag også i en mangfoldig form kaldet det polyetniske eller det multietniske. Det er resultat af moderne bevægelighed, hvor kulturer lever side om side med hinanden især i storbyerne. Det multietniske har sin egen isme kaldet

multikulturalisme, og den betyder i sidste ende forkastelse af forestillingen om nation og national identitet. Multikulturalisme er godt, hvis det betyder mangfoldighed og mixede identiteter. Men multikulturalisme er ikke godt, hvis den betyder mangel på tilhørsforhold, og hvis den er uden sans for kulturen på stedet.

Forestillingen om det multietniske samfund signalerer tolerance kulturerne imellem. Det etniske rummer imidlertid også faren for en folklorisering af kulturen, hvor man kun dyrker sit etniske tilhørsforhold på bekostning af den moderne kultur, hvor individ, refleksion og medborgerskab står i centrum. Kultur skal ikke kun være noget eksotisk og anderledes, som vi ser i dagens postkoloniale dyrkelse af det andet og de andre, dvs. af folk med eksotiske sæder og skikke. Kritikere betegner denne iver efter at sætte det etniske i centrum som "the booming otherness industry". Kulturen er både det skabte og det, der skabes. Ja. Men først og fremmest er kultur en dynamisk blanding af det allerede skabte og noget nyt. Kultur er derfor ikke først og fremmest en farverig blanding af madskikke, klæde- dragter, jagtmetoder, krydderi, folke- musik, folkedans, sangtæner, litterære foreninger og kulturarrangementer. Alt dette er selvfølgelig produkt af kultur. Men kultur er frem for alt en måde at tale sammen på, som gør os i stand til at leve og udvikles i et fællesskab – et fællesskab, som ikke kun er selvbekræftende og identitets- mobiliserende, men som også er nytænkende.

Problemet opstår, når en kultur har

flere kulturelle systemer, flere fællesskaber, som ikke kan tale sammen. Der er mange, der mener, at det store samfundsrum langt fra er fuldt funktionsdygtigt, fordi minoriteter isolerer sig i små rum. Det har skabt tvivl om, hvorvidt det flerkulturelle samfund overhovedet eksisterer i virkeligheden. I stedet for, hævdes det, eksisterer de forskellige kulturer som ligestillede kulturer uden indbyrdes forbindelse. Hvis det forholder sig sådan, så er der heri en fare for, at det etniske tager overhånd og bliver vigtigere end modernitet og medborgerskab.

Mellem sted og modernitet

En ting er at overbetone det etniske, en anden at ignorere de enkelte kulturers særpræg. Det multikulturelle samfund må hverken resultere i en overbetoning af stedet som det etniske og eksotiske eller i en underbetoning af stedet som et sted i moderniteten. Vi er henvist til at finde en moderne balance mellem ethnos og modernitet. En ren etnisk kultur og en rendyrket global multikultur er begge lige store illusioner. En ren global kultur betyder, at hele verden bliver ens og at alle kulturer skal blive til én og samme multikultur. Man kan føle sig mere eller mindre hjemme ét, to eller flere steder, men en person, der føler sig hjemme alle steder og ikke engang føler sig som europæer, men kun som verdensborger er ifølge forfatteren Carsten Jensen den nye hjemmefødsel. Når man udnævner sig selv til verdensborger, siger han, bliver konsekvensen, at hjemlandet reduceres til en andedam med etniske folkeminder. Carsten Jensen taler

her ikke om den sande verdensborger, men om den verdensborger, der kun kender alverdens lande gennem hotelkæder og lufthavne.

Og en sådan overfladisk verdensborger lider ifølge Carsten Jensen ikke af xenofobi, men af mixofobi. Det er altså ikke angsten for det fremmede, men en angst for at ens egen etniske baggrund blandes sammen med den moderne verden, der gør sig gældende her.

Kulturblanding

Kultur møder og kulturblanding betyder nye impulser, dynamik og smukke børn. Og grundlæggende forhold er det sig sådan, at det er i mødet med det, vi ikke er, at vi bliver det, vi er. Vi bliver mindet om vores nationalidentitet, når vi bevæger os uden for landets grænser ligesom de færøske og islandske studenter i København. Tilsvarende bliver man nordbo, når man rejser ud i Europa og europæer, når man opholder sig i andre verdensdele. Således farves identiteten af omgivelserne. Uforanderlige identiteter er ensbetydende med stagnation. Der er kun fremtid i fleksibilitet og en god tilpasningsevne.

Monoman lokalpatriotisme

Men er der ikke noget mere? Er der kun de hurtigt skiftende billeder på skærmen og de hurtige identitets-skift? Jo, der er også en anden verden, en træg og dvælende verden. Det er drømmenes og erindringens verden, herunder erindringen og drømmen om stedet. Det er den verden, William Heinesen kaldte den anden verden, der hvor de store dybe sandheder om døden og livet vel og

så bor. Kærligheden til stedet, og navnlig kærligheden til det sted, der engang var, er en af disse sandheder. William Heinesen taler om sin tabte hjemstavn som en uforvekslelig basis og som en dyb verden af længsel:

“Når jeg tænker tilbage på min barndoms thorshavnske sommerlandskaber forstår jeg som aldrig før den livsfølelsens overbalance, den hellige forrykthed, der gjorde digtere som Jeppe Aakjær, Claus Groth eller Hans Andrias Djurhuus til monomane lokalpatrioter. Disse blomstrende marker ved havet! Deres duft, det er duften af et jordisk paradis, for altid tabt.”

Heinesen tilføjer, at hvis der ikke dufter af ranunkel, bellis, blåklkke, trævelekrone, gøgeurt og timian, og – fortsætter han – hvis ikke himmerige bød på “udsigt over et verdenshav, hvor solramte bølger uafsladeligt skylder diamantklare lyn”, ja så skulle han ikke nyde noget, så ville han overlade de himmelske marker til landkrabberne.

Stedet i digtningen

Den anden verden, Heinesen taler om er mere end et etnisk *otherness*. Det etniske kan legitimere kultur, men det formår ikke at forløse stedets potentiale. Det formår moderne kunst derimod. Moderne poesi om stedet moderniserer ikke blot, men forsøger at fortætte det væsentlige og omfatte meget. Stedet er utopisk i henhold til ordets dobbeltbetydning: det gode sted og stedet som ikke er. Stedets ambivalente blanding af noget håndgribeligt og uhåndgribeligt

gør det til et fuldgældigt symbol. I den litterære kunst fremstilles stedet tit dels som et sanserum, et kulturelt referencepunkt og magisk pejlepunkt, og dels som noget, der ikke er, som tab og fragmentering. Moderne stedpoesi forvandler stedet til en storslået illusion om et bestemmelsessted midt i en flydende verden. Modsat identitetspolitik giver kunstens poetiske muligheder plads til et stort indtog af perspektiver, og den formår at beskrive tiden og stedet, således at vi føler, at vi er til stede og næsten kan dufte tingene og høre hvad der foregår. Stedets poesi genopfinder stedet set i lyset af nutiden.

Hverken Heinesen eller moderne kunst kan imidlertid løse de problemer, nationalstaten er ramlet ind i. Men forfatterskaber som Heinesens er væsentlige påmindelser – ikke om patriotisme, men snarere – om det gode ved lokalpatriotisme, som er topofilien: kærligheden til stedet. Færøernes placering midt i eller langt ude i havet gør landet på godt og ondt i særlig høj grad til et sted. Man er sat på plads i blæsten.

BERGUR RØNNE MOBERG
er mag.art., Ph.d. fra Københavns
Universitet og fhv. regensianer